

КРЫВІЦКАЯ МОВА З ВУШАЦКІМ АДЦЕННЕМ

ПРА СЛОВАЗБОР РЫГОРА БАРАДУЛІНА

Вушацкі словазбор Рыгора Барадуліна / укл. Н. Давыдзенкі. – 2-е выд. – Мінск : Кнігазбор, 2014. – 388 с.

Другога сакавіка мінуў год, як няма больш з намі Рыгора Барадуліна – народнага паэта Беларусі, “чарадзея беларускай паэзіі” (У. Някляеў). У адным з вершаў ён напісаў: *Не мяняй свой куток на прастору чужую, / У прасторы чужой птушка гнёзды не ўе, / Пі ваду са свайго вадазбору і тую, / Што цячэ самавіта са студні твае*. І так склалася, што апошняя прыжыццёвая кніга Р. Барадуліна прысвечана менавіта “яго вадазбору” – маўленню жыхароў Ушацчыны, дзе нарадзіўся і ўзрос Паэт.

Адразу неабходна зазначыць, што **навукова-папулярнае** выданне “Вушацкі словазбор Рыгора Барадуліна” – адметная і незвычайная з’ява ў айчынным кнігавыданні. Самабытны, непаўторны паэт, непераўздызены майстар беларускага словатвору паўстае перад намі кваліфікаваным, уважлівым і спрактыкаваным даследчыкам дыялектнага маўлення. Гэтая праца варта ўвагі не толькі шматлікіх аматараў роднага слова, але і навукоўцаў-лінгвістаў, якія знойдуць у ёй мноства моўных фактаў, важных для далейшых даследаванняў беларускай мовы.

Структурна “Вушацкі словазбор Рыгора Барадуліна” падзяляецца на дзве прыкладна роўныя па аб’ёме часткі – лексікаграфічную і фальклорна-этналінгвістычную. Лексікаграфічны раздзел працы – выдатны слоўнік у ацэцы гаворкі, які налічвае 2415 слоўнікавых артыкулаў, размешчаных у алфавітным і афармітна-гнездавым парадку. Апошні спосаб падачы матэрыялу ў гэтым слоўніку можа быць прыменены да яго выключна ўмоўна, паколькі будова лексікаграфічнага гнязда ў ім не заўсёды і не ў поўнай меры адпавядае агульнапрынятай навуковай тэорыі.

Слоўнікавы артыкул складаецца з вакабулы, семантычнай характарыстыкі слова, ілюстрацыйнага матэрыялу і этымалагічнай даведкі. У якасці вакабулы ў асноўным выступае асобнае дыялектнае слова або 2-4 сінанімічныя найменні адной і той жа рэаліі, пададзеныя адно за адным праз коску. Такія сінанімічныя рады ў функцыі вакабулы складаюцца са слоў, якія адрозніваюцца паміж сабою акцэнталагічна (*запальчывы – запільчывы, кулачч – кулачка; накамышыць – накамышыць, цяляпень – цялепень*), фаналагічнымі асаблівасцямі (*вірлы – вярлы, задабурьыца – задубарыца; кльымаць – кльыбаць, раўнізь – раўнязь, рушайца – рухайца, спашнік –*

спашнік, сырапеня – сырапоя, увачавідзь – увачавід, чомбар – чонбар), словаўтваральнымі элементамі (*задушыша – удушша, звягль – звягун, зласець – разласець, зялёнкі – зеленчакі – зеляннэ, няпобшы – непобшы, пабаешка – пабайня – пабойка, пароддзе – прыроддзе, удаліца – удаліна, шчырнік – шчырун*), граматычнымі адзнакамі (*завязак – завязка, злёціць – злёціцца, урбд – урбда, утушкаваць – утушкавацца, уходаць – уходацца*). Часам у адным сінанімічным радзе ў ролі вакабулы выступаюць словы розных лексіка-граматычных класаў (*кіт, наз. – кітаваць, дзеясл.; лабуза, наз. – лабазаватае, прым.; мярлы, прым. – мярлына, наз.; хляпа, наз. – хляпіць, дзеясл.*), розных каранёвых слоў (*забяліць – засівіць – прысівіць, сакатуха – шчабятуха, шавер – шаць*), асобных словазлучэнні (*фазы месьця*) і фразеалагічныя выразы (*цот у цот*).

Лексіка, пададзеная ў слоўнікавай частцы выдання, характарызуе самыя разнастайныя бакі жыцця мясцовага насельніцтва і знаёміць чытача з яго побытам, працоўнай дзейнасцю, традыцыямі, звычкамі, чым выгадна адрознівае словазбор Рыгора Барадуліна ад іншых т. зв. аматарскіх слоўнікаў, у якіх, як правіла, пераважае экспрэсіўная лексіка. Уважлівае, няспешнае чытанне слоўніка не толькі дорыць чытачу сапраўдную асалоду і велізарнае маральнае задавальненне ад сустрэчы з яркім, жывым, мудрым народным словам, яно міжвольна далучае нас да мясцовай стыхіі жыцця, дэманструе арыгінальныя ўяўленні жыхароў пра сябе і навакольную рэчаіснасць. З сухіх лексікаграфічных радкоў перад намі паўстае багаты духоўны свет мясцовых насельнікаў. Раніца, як звычайна, пачынаецца з прыгатавання якога-небудзь *рабю* ‘ежа’, *хлібала* ‘посная страва’ ці *ядоміны* ‘ежа, нешта з’ежнае’, для чаго патрэбныя *глінянік* ‘гліняны гаршчок’, *днішка*, *дэнца* ‘кавалак гладка абструганай дошкі, на якой крышаць сала, цыбулю’, *рандэлка* ‘невялікая пасудзіна’, *ручасцік* ‘гарлач’, *судавік* ‘кацёл’ і інш. На сядзібе селяніна знаходзіліся будынкі, якія ў залежнасці ад іх прызначэння і матэрыялу, выкарыстаннага пры пабудове, называліся *варыўня* ‘будыніна, дзе гатуець ежу’, *ваўкаўня* ‘няўтульная будыніна’, *вбсець* ‘асець’, *глінабітка* ‘хаціна з жэрды і гліны’, *дашчанік* ‘будынінка, збітая з дошак’, *ёўня* ‘халодная гаспадарчая будыніна’, *імібнік* ‘ішоны хлеў’, *істопка* ‘гаспадарчая будыніна, якую

топяць толькі зімой, *каменка* 'мураванка, цагляная будыніна, прылёпіш 'лёгкая, нехуцаватая прыбудова, прырубак 'прыбудова да ізруба, смаласкіп 'смалакурня, тынянка 'паветка, ушчычоная тынком, шахá 'навес, дашак на слупах' і інш.

Належнае месца ў слоўніку займаюць назвы жывёльнага і расліннага свету: *вашанок* 'маленькая вошынка, вулі 'галубы, гадавік 'жывёліна, якая гадуецца год, гусіца 'гусь, жудзель 'парасё, кілун 'кнор, кукулка 'язюля, швэд 'шашаль, шчамель 'чмель, шчурка 'мышка; галабоні 'дурніцы, грыжанка 'бручка, каратэлька 'гагунак морквы, малочнік 'малачай, пацебнік 'хмыз, шчавульнік 'конскі шчавель, ядлёнец 'ядловец' і інш. Знітаванасць вясковых жыхароў з навакольнай прыродай выяўляецца і праз найменні адметнасцей мясцовага рэльефу: *галата* 'голае месца, поле, дрыгба 'дрыгва, завозер'е 'мясціна за возерам, залужэнне 'нізкая мясціна за лугам, лугавіна, лабяк 'голая мясціна, латока, латавінка 'нізіна, пераву́ззе 'вузкая мясціна, грэбля, пугурак 'узгорак, пагорак, раўнізь, раўнязь 'роўная мясціна, раўніна, узвалле, узвалакі, узвалокі 'ўзгоркі, перавалы, узмёт 'дзірван, папар'.

Вясковы жыхар умеў зняць скуру з забітай жывёлы (*кажалуп*), зрабіць мятлу (*мяцельнік*), вырабіць гліняны посуд (*паліўнік*), пабудоваць хату (*рубшчык*) і паставіць у ёй печ (*цагел'нік*), упалываць дзікага звера (*стралец*) і інш. Віцебшчына – азёрны край, рыбацкі промысел тут спрадвеку асабліва папулярны і лексічна багаты ў вусным маўленні. Таму не дзіўна, што не пакінуў яго па-за ўвагай і Рыгор Барадулін: *абарэц* 'сетка для лёль і рыбы, аблітня 'блясна, акушок 'акунь, заходнік 'лаптуха, ікранка 'рыба падчас нерасту, калелька, калечка 'мянтуз, нора́ст 'нераст, нора́т 'нерат, плоць 'зб. плоткі, радак 'рэдкае сетка, тонь 'сетка, угорыч 'вугор, ужор 'рыбінка, якую цалкам зацьнуў шчупак, яджур 'ёрш' і інш. У час разнастайных вясковых заняткаў селянін павінен быў дастаянна нешта мераць, лічыць, важаць, для чаго існавалі такія адзінкі вымярэння, як *бэркавец* '10 пудоў, *капа* '60 снапоў, *яек*, *корх* 'мера на шырыню далоні, *пяток* 'пяць, *сарачня* 'сорак, *семярня* 'сем' і г. д. Акрамя цяжкай паўсядзённай працы прысутнічалі ў жыцці мясцовых насельнікаў і святы: *Калядбўка* 'Каляды, *Вялічка* 'Вялікдзень, *убоіны* 'калі забіваюць (колюць) парсюка, звычайна запрашаюць на свежыну, *улазіны*, *уваходзіны* 'засяленне ў новую хату' і інш. Калі ж у вёсцы ці ў наваколлях яе з'яўлялася якая-небудзь *нагліца* 'мор, раптоўная хвароба, эпідэмія' або надараліся іншыя традыцыйныя для колішняга вясковага побыту захворванні – *карабу́нец* 'карбункул, скула, *кóхлік* 'коклюш' і іншыя, – то жыхары найчасцей лячыліся рознымі замовамі (гл. адпаведны раздзел другой часткі выдання).

Як і ў любой іншай беларускай гаворцы, у маўленні тубыльцаў Ушаччыны ёсць вялікая

колькасць каларытных экспрэсіўна-эмацыйных найменняў асобы: *вѳтніца* 'плакальшчыца, *даўгіла* 'высокі, цыбаты чалавек, *дўкса* 'нязграбны чалавек, няўмека, *егімбра*, *гімбра* 'непрыгожая жанчына, *журыла* 'дакучнік, ныцік, *задрўга* 'нягеглы чалавек, *кару́за* 'прыставала, надаеднік, *красняк* 'здаровы, ружовашчокі чалавек, *красу́лля* 'прыгажуня, *пацьмяк* 'тоўсценькі, мяканькі чалавек, *пашлапéнь* 'нягеглы, недалужны чалавек, *піцугá* 'шчыры працаўнік, *распушчóнік* 'спешчаны, распушчаны, неслух, *растанэ́ха* 'няўмека, распусце́ха, *шасцярэнь* 'чалавек, у якога шэсць пальцаў, звычайна на руцэ'. Словазбор Рыгора Барадуліна багаты і на многія іншыя лексічныя рэгіяналізмы Ушаччыны.

Дэфініцыя кожнага дыялектнага слова ажыццяўляецца падборам літаратурнага сіноніма (*аддаць* 'палягчыць, *еяіспранка* 'болька, *навідку* 'навідавоку, *упік* 'папрок, *шы́ркі* 'шырыня, *ялаваты* 'калючы'), а калі пры яго адсутнасці – апісальна (*братвіты* 'дужа блізкі сябра, *гарчак* 'горкі яблык, нэлой, пах, *канаши́сць* 'жэрдачка, на якой сядзяць куты, *ата́цца* 'мець выгоду, *самадўм'ю* 'ні з кім не радзішыся, на свой розум'), як гэта і прынята ў сучаснай лексікаграфічнай практыцы. Аднак Рыгор Барадулін не быў бы самім сабою, калі б ідуць не выявіў сваю непаўторную моватворчасць. Напярэдка ў складзе дэфініцый можна сустрэць разнаўную лексіку, аўтарскія наватворы, а то і проста дыялектныя сінанімічныя адзінкі: *аблуд* 'аблуда, атлум, *напрасоў* 'па цаліку, уцэла, *прыгавор* 'прымаўка, прыслаўка, *скумуляіць* 'шкуматаць, клычыць (дыял. *кльчыць* 'дапякаць, журыць'), *юрóк* 'юрлівы, жыгун' (дыял. *жыгун* 'спрытны ў заляцаннях, юрлівы'). І такіх прыкладаў даволі шмат.

Ілюстрацыйны матэрыял заслугоўвае асаблівай увагі не толькі навукоўцаў, ён з велізарным задавальненнем будзе чытацца ўсімі аматарамі роднага слова. У якасці прыкладаў ужывання дыялектнага слова ў вусным маўленні Рыгор Барадулін занатаваў вялікую колькасць фальклорна-этнаграфічных узораў: прыказак, параўнанняў, прыкмет, пажаданняў, праклёнаў, радкоў з традыцыйных народных песень і г. д., што міжволі зліваюцца ў суцэльны захапляльны твор. У гэтых ілюстрацыях – побыт, маральна-этычныя звычаі, культурныя традыцыі і народная філасофія мясцовых жыхароў. Вось толькі некаторыя прыклады: *абóры* (*Лаці ды аборы – усе мае прыборы*); *варанджа́цца* (*А не варанджайся ты дужа, быццам у цябе розум на патыліцы цячэць*); *гнява́ш*, *гнявбы* (*У гневаша не на мейсцы душа; Гнявы ня ставяць хлявы*); *жыдзель*, *жыдзеллэ* (*Зва́рыць жыдзель такі, хоць сёрбай, хоць пі, хоць галаву мый*); *кулі́чкі* (*Каб былі для конікаў стайнічкі, / Для ўздзечак палічкі, / Для сёдаў кулічкі, з песні*); *ма́ліца* (*Німа чаго маліца, калі з-за пазухі валіцца*); *пі́лнава́цца* (*Пілуйся*

бацькоў – чалавекам будзіш, а прыстаніш да чужакоў – і сябе забудзіш); **ро́зна** (Мой міленькі прыехаў позна, / Параскідаў надушачкі розна, з песні); **ру́пніца** (Як рупніца нападзець, дык і валун ідзець); **рэзгіны** (Усе залёткі, як залёткі, / А мая, як рэзгіны, / Усе гуляюць, весяляцца, / А ў мае ўсё хрэсьбіны, прыпеўка); **сакавік** (Сакавік – малаку памашнік, ды пасля сакавіка хочацца малака).

Часам ілюстрацыі ўяўляюць сабой мініяцюрныя апавяданні пра народныя звычаі, мясцовыя жарты, трагічныя падзеі ў вёсцы і г. д.: **аблітня** (Аблітня – яна самаробная, раней не было купляных. Зробіць з драціны, абліюць волавам, і яна блішчыць, аблітаіць. Шчупака б'юць кукай, пасля аблітнёй аблітнююць рыбу), **каравіна** (“Дзяку, дзяку, каб ты мэні в’якаў, палавіна каравіны й скура табе”, – шаптаў селянін, які ўкраў карову, на судзе дзяку, які выступаў сведкай), **супрадкі** (Прышлі на супрадкі, гудзяць калаўроты; дзіцёнак выйшаў на двор, ваўкі ўкралі, у лесе кашульку толькі знайшлі). Шырокае выкарыстанне такога матэрыялу ў ілюстрацыях надае кнізе выразную этналінгвістычную афарбоўку, паказвае мясцовага жыхара з моўнымі і этнаграфічнымі адметнасцямі, а таксама па змесе і навуковай вартасці ставіць слоўнік упоравень з выдатнымі лексікаграфічнымі працамі Івана Насовіча і Уладзіміра Дабравольскага. Акрамя таго, у ілюстрацыйным матэрыяле, а таксама ў другой частцы кнігі знаходзім значную колькасць мясцовага анамастычнага матэрыялу: імёны і мянушкі людзей, тапонімы, назвы свят, абрадаў, што ўяўляе несумненную навуковую вартасць і чаканае слайго даследчыка-анаматолага.

Значная колькасць слоўнікавага артыкулаў завяршаецца этымалагічнай дэталкай, чаго, між іншым, няма ў пераважнай большасці сучасных дыялектаграфічных выданняў. Некаторыя этымалогіі варта ўсё ж аднесці да разрады т. зв. народных (напрыклад, *вірун, жогаль*), аднак большасць з іх заслугоўвае ўвагі навукоўцаў і несумненна будзе выкарыстана ў далейшых гісторыка-этымалагічных даследаваннях: *вачапёр, геіэфт, гілёць, дбсуг, зглоціць, кірмашівікі, мясёж, штаба, шыдэлак* і інш.

Дыялектныя запісы Рыгора Барадуліна вылучаюцца не толькі кваліфікаваным адборам мясцовай лексікі, запісам натуральных ілюстрацый вуснага дыялектнага маўлення, але і дакладнай перадачай асноўных асаблівасцей усіх узроўняў мовы. Навукоўцы знойдуць тут багаты фактычны матэрыял для акцэнталагічных даследаванняў: перамяшчэнне націску да канца слова ў назоўніках (*астроў, вадзюга, гніліна, курыца, дабрына, даражыння, дзяло, жывіна, залівень, засуха, крапосць, паяс, піскля, правіна, сеніна, слабіна*), а таксама ў асобных граматычных формах назоўніка (*без сянэй*), у прыметніках (*акуратны, жыдкёе,*

сытая, непутны, падаўкія, пазная, таўстая), прыслоўях (*дабура, дажаўта, данавá, дахаладна, дасухá, дасвятком, даясна, наблізкую, навідку, наглядкую, націшка, неўзнаку, павідну, пешака, сціха, удубкі, ціхамá*), і наадварот – да пачатку слова ў дзеясловах (*заробіць, зберуць, зробіўся, зубрыць, лёчыць, налёчыць, пбрацца*). Гэта вядомая беларускім дыялектолагам з’ява (закон П. Фартунатава – Ф. дэ Сасюра), аднак дзякуючы працы Рыгора Барадуліна яна папоўнілася значнай колькасцю новых і важных для лінгвістыкі прыкладаў. Разам з тым, як сведчаць матэрыялы выдання, назіраецца перамяшчэнне націску да пачатку слова ў шэрагу назоўнікаў (*подоціль, полягка, помак, пбражня, прохаладзь, прымастачка, прытарніца, прысвятка, прысмалак, прысмаўкі, соснік, чоснак*) і ў граматычных формах назоўніка (*з дожджу*), што, безумоўна, патрабуе яшчэ спецыяльнага даследавання і навуковай інтэрпрэтацыі. У слоўніку дакладна адлюстраваны многія нэрэгулярныя фанетычныя з’явы гаворак Ушаччыны: *в’рлы* ‘вочы’ (ад *в’рлы*), *г’рды* ‘г’орды’, *кль’маць*, *кль’баць* ‘ледзь ісці’, *мярлог* ‘бярлог’, *н’расці* ‘не расці’, *н’рат* ‘не рат’, *тáхляя* (рыба) ‘тúхляя’. Назіраецца адпаўценне пачатковага *а* (брок замест *а’брók*) і адначасова далучэнне пратэтычнага *а* да асобных слоў: *аграблямі* (с. 76, арт. *каліва, каліе*), *арак* ‘рак’ (с. 176, арт. *хвастацца*). Кваліфікавана пададзены ў ілюстрацыйным матэрыяле дысімілятыўнае аканне і дысімілятыўнае яканне, асноўныя граматычныя асаблівасці ўшацкіх гаворак. Усё гэта сведчыць пра выключна высокі навуковы ўзровень працы Рыгора Барадуліна, якая, без сумнення, зойме прыкметнае месца ў беларускай дыялектаграфічнай літаратуры.

Яшчэ ў 70 – 80-я гг. ХХ ст. пры складанні пяцітомнага “Лексічнага атласа беларускіх народных гаворак” (1993 – 1998) была выяўлена ў пэўным сэнсе нечаканая на той час нязначная колькасць віцебска-заходнепалескіх (!) лексічных паралелей, што з цікавасцю абмяркоўвалася навукоўцамі ў рабочым рэжыме. Пры знаёмстве з працай Рыгора Барадуліна мы адзначылі для сябе больш за **паўтары сотні** такіх **ушацка-кобрынскіх** адпаведнікаў, што ўказвае на неабходнасць уважлівага вывучэння беларускімі дыялектолагамі гэтага актуальнага для айчыннай навукі пытання, якое можа істотна скарэктаваць некаторыя лінгвістычныя палажэнні. Пры гэтым у нашым спісе апынулася як абстрактная, так і канкрэтная лексіка. Вось некалькі прыкладаў: *ушацк. загаіць* – кобр. *загіты* ‘заячыць’, *капа* – *капа* ‘ўзорыстае пакрывала на ложка’, *курая* – *курыйн* ‘курыца з прыкметамі пеўня’, *куман* – *куман* ‘вялікі кавалак чаго-н’, *кутнік* – *кутнік* ‘крайні, дальні зуб’, *напраўду* – *напраўду* ‘сапраўды’, *напытайць* – *напытаты* ‘даведацца’, *нарва* – *нарва* ‘няпрошаны чалавек, нахабнік’, *нікаць* – *нікаты* ‘шнарыць, шукаць’ і інш.

Другая частка выдання складаецца з двух раздзелаў: “Ізборнік” і “Таваркое слова, альбо Жыццё як яно ёсць...”. Тут змешчаны фразеалагічныя (у шырокім разуменні тэрміна), фальклорныя (замовы, песні, прыпеўкі і інш.), этнаграфічныя (прыкметы, стравы, народная медыцына, дзіцячыя гульні) запісы Рыгора Барадуліна, а таксама больш за 70 старонак узораў вуснага маўлення мясцовых жыхароў. Абодва раздзелы – выдатны моўна-этнаграфічны матэрыял, дзе таксама змешчана значная колькасць дыялектнай лексікі, не адлюстраванай у лексікаграфічнай частцы, але якую можна і варта было ўключыць туды, што значна ўквядла б сам слоўнік і істотна палегчыла б навукоўцам пошук патрэбнага слова.

Як адзначаецца ў выданні, ідэя кнігі, распрацоўка структуры і ўкладанне належаць не збіральніку ўшацкіх моўных скарбаў – Рыгору Барадуліну, а іншай асобе. На жаль, да гэтага віду працы ёсць пэўныя заўвагі. Пры строга алфавітным размяшчэнні лексічнага матэрыялу некаторыя словы падаюцца не ў пачатковай форме, як таго патрабуе лексікаграфічная практыка. У якасці вакабулы сустракаюцца назоўнікі ў дэмінітыўнай форме (*вобалачка*, *місўлька*, *племянютанька*), у форме множнага ліку, хоць у ілюстрацыі яны занатаваны ў адзіночным ліку (*галабоні*, *пажашкі*). Не заўсёды загаловачнае слова ў ілюстрацыях пададзена ў той жа граматычнай форме: *адказваць* незак. – у прыкладзе *адказваць*, зак.; *бугаявіць*, незак. – *пабугаяваў*, зак.; *вурбыць*, незак. – *увурбыў*, зак.; *гутатаць*, незак. – *пагутатаў*, зак.; *кажанець*, незак. – *скажанеў*, зак. Як бачым, многія формы дзеясловаў закончаныя на *-ць* зання – прыставачныя, яны павінны былі б размяшчацца зусім у іншым месцы слоўніка, і з іх на жаль, няма. Многія прыметнікі ў вакабуле прыведзены ў форме жаночага і ніякага роду, а не мужчынскага: *лэташняя*, *людскае*, *пабонная*, *набарная*, *насушная*, *невыводная*, *прэмзлая*, *плятая*, шэраг прыметнікаў і прыслоўяў вынесены ў заглавак у форме вышэйшай ці найвышэйшай ступеняў параўнання: *лятнёй*, *прабеднёнька*, *ранейшае*, *сініўткае*, *тачэньчкая*, *чутнёйшы* і г. д. Не заўсёды пазначаны націск у загаловачных словах, таму ў некаторых з іх даволі складана вызначыць яго месца: *абнашчыцца*, *гадкі*, *галута*, *кратацца*, *лабуза*, *наўскапыта*, *паглядзіны*, *пляніца*, *працівак* і інш. Вельмі добра, што сінонімы падаюцца ў адной вакабуле. Аднак яны не аформлены асобнымі, нават адсылачнымі, артыкуламі, як і рознатрывальныя дзеясловы, таму адшукаць іх у слоўніку па першым загатоўкавым слове, асабліва калі другое-чацвёртае з іх – не аднакаранёвае з першым у сінанімічным радзе, выключна складана, напрыклад: *апрычонкі* – *асабенкі*, *ачалавэчыцца* – *пачалавэчыцца* (другое слова мае іншае значэнне), *бавіцца* – *забавіцца*, *гарлач* – *гладьш*, *гілець* – *загілець* (другое слова мае іншае значэнне), *глыжы* –

глыжэўе – *груд*, *дашчурка* – *дбстачка*, *пешака* – *пюхтам*, *поклад* – *покладзь* – *накладзень*, *прысмакі* – *прысмачка* – *смакі*, *псюрцыць* – *перанпсюрцыць*, *сакатуха* – *шчабятуха*, *улазіны* – *уваходзіны*, *ход* – *ходка* – *выхадка*, *шусь* – *шавыр* і шэраг іншых. У той жа час словы *расты* і *росця* (с. 140, 141), *рашыстаць* і *расшышкаць* (с. 140) з аднолькавым лексічным значэннем даюцца паасобку. Ёсць цікавыя словы і ў ілюстрацыях, але яны таксама не аформлены асобнымі слоўнікавымі артыкуламі: *дзічыцца*, *лядзень*, *кудланаватты*, *лягчанец*, *уручны*, *аскароміцца*, *зсеранёць*, *сісётніца*, *тамацька* і інш. Семантыка двух- і трохзначных слоў не пранумаравана і пададзена праз кропку з коскай, а потым ідуць ілюстрацыі да гэтых дэфініцый (усе разам адна за адной). Пры гэтым часам не кожнае значэнне слова забяспечана адпаведным прыкладам і чытачу калі-нікалі не без цяжкасцей неабходна самому здагадацца, якое ж значэнне ілюструе падзены прыклад. Пры афармленні слоўнага артыкула згодна з прынятай лексікаграфічнай практыкай такіх пытанняў не ўзнікала б. Ёсць і карэктарскія недагляды: памылкі набору – *ужла’ё* замест *вужлаўё* (с. 38), *вярэць* замест *вярэць* (с. 44), *вбшеі* замест *вбшай* (с. 46), *струдіцца* замест *струдзілася* (с. 154), *халмата* замест *алтата* (с. 175) і інш. У слоўнікавых артыкулах *лысяк* і *пэцкаль* ілюстрацыя набрана курсівам насуперак прынятаму простаму шрыфту. Сустракаюцца асобныя парушэнні алфавіта. У выніку слова *сініўца* з адным і тым жа значэннем змешчана двойчы (с. 157, 158). Але гэта ні ў якім разе не змяншае высокай навуковай вартасці змешчанага ў слоўніку багатага этнадыялектнага матэрыялу.

Такім чынам, публікацыя дыялектных запісаў народнага паэта Беларусі Рыгора Барадуліна – без перабольшання адметная з’ява ў айчыннай дыялекталогіі, найкаштоўнейшая для навукоўцаў крыніца фактычнага матэрыялу па гаворках Ушаччыны, выкананая на самым высокім навуковым узроўні; яму могуць пазайздросціць нават многія прафесійныя даследчыкі. Аўтар запісаў выявіў сябе як прафесіянал-навуковец, які выдатна адчуваў слова, меў зайздросны фанетычны слых, на практыцы пацвердзіў уменне дакладна занатоўваць трапныя народныя выразы і пры гэтым нічога ў іх не змяняў і не трансфармаваў. Праца Рыгора Барадуліна – прыклад іншым беларускім творцам, што нарадзіліся і выраслі ў сельскай мясцовасці: яны маглі б зрабіць падобныя слоўнічкі сваіх гаворак, што дазволіла б зберагчы неацэнныя скарбы роднай мовы. Разгледжаны слоўнік – узор таго, як адказна і кваліфікавана варта падыходзіць навукоўцам да збору дыялектнага матэрыялу, уважліва слухаць і чуць суразмоўцу, дакладна занатоўваць пачутае, з вялікай адказнасцю ставіцца да такой пачэснай працы.

Павел МІХАЙЛАЎ,
кандыдат філалагічных навук.